

Raul SĂRAN
(Universitatea de Vest
din Timișoara) | Între memorialistică și
(auto)biografie. Studiu de caz:
Monica Lovinescu

Abstract: (Between Memoirism and (Auto)Biography. A Case Study: Monica Lovinescu) Monica Lovinescu has a special place in Romanian culture. Her journals, as well as the diversity of her reviews and articles in Radio Free Europe have defined her as an emblematic figure in the Romanian cultural space during communism. However, it is precisely this dimension of the cultural act, in memories – through *La Apa Vavilonului* or *Jurnalul esențial* – and essays – volumes such as *Etica neuitării* or *O istorie a literaturii române pe unde scurte* – that brings to light an issue for which the boundaries of apparently distinct but theoretically different concepts, such as memoir and biography, seem to be extremely volatile. Starting from the premise that it is very difficult, if not impossible, to separate the cultural act from the biographical dimension – especially in this case, where the very essence of the cultural act is both a consequence, and a mirror representation of the biographical dimension – and based on a theoretical approach that revolves around the concept of biographical criticism, this paper aims, through an analysis of diaries, volumes of essays and last, but not least, the centenary album *Monica Lovinescu: O viață, o voce, un destin* (Humanitas, 2023) by Cristina Cioabă, to address, from the perspectives of literary theory, socio-cultural theory and history, the complementary relationship between memoirs and biographical criticism. By analyzing the corpus from the aforementioned theoretical perspectives, the purpose of the paper is to highlight both the complexity of the biographical dimension in Monica Lovinescu's works – by referring to diaries and essays as well – and, at the same time, to underline the adaptability of Monica Lovinescu's biography to a series of literary genres – from memoirs to biography (or autobiography), as well as biography in the field of visual arts, through the centenary album.

Keywords: *autobiography, biographical criticism, essay, diary, memoir, Monica Lovinescu.*

Rezumat: La nivelul culturii române, Monica Lovinescu ocupă un loc aparte. Jurnalele sale, precum și diversitatea recenziilor și articolelor de la Radio Europa Liberă au definit-o drept o figură emblematică în spațiul cultural românesc din perioada comunistă. Însă tocmai această dimensiune a actului cultural, atât la nivel memorialistic – prin *La Apa Vavilonului* ori *Jurnalul esențial* – ori eseistic – în volume precum *Etica neuitării* sau *O istorie a literaturii române pe unde scurte* – aduce în vedere o problemă pentru care granițele unor concepte aparent distincte, însă teoretic diferite, precum memorialistică, respectiv biografie par să fie extrem de volatile. Plecând de la premisa conform căreia e foarte dificil, dacă nu chiar imposibil să separăm actul cultural de această dimensiune biografică – îndeosebi în cazul de față, în care însăși esența actului cultural este, păstrând proporțiile, atât o consecință, cât și o reprezentare în oglindă a dimensiunii biografice – și bazându-se pe o abordare teoretică care gravitează în jurul conceptului de critică biografică (*biographical criticism*), lucrarea de față își propune, printr-o analiză a jurnalelor, a volumelor de eseuri și, nu în ultimul rând, a albumului centenar *Monica Lovinescu: o viață, o voce, un destin* (Humanitas, 2023) al Cristinei Cioabă, să abordeze, din perspectiva teoriei literare, cât și din cea socio-culturală și istorică, raportul de complementaritate dintre memorialistică și critica biografică. Analizând corpusul propus din perspectiva teoretică anterior menționată, scopul lucrării de față este de a evidenția atât complexitatea dimensiunii biograficului în opera Monicăi Lovinescu – prin raportare atât la jurnale, cât și la eseuri – și, totodată, de a sublinia adaptabilitatea scrierilor Monicăi Lovinescu la o serie de genuri literare – de la memorialistic, la biografic (sau autobiografic), precum și prin biograficul în domeniul artelor vizuale, prin albumul centenar.

Cuvinte-cheie: *autobiografie, critică biografică, eseistică, jurnal, memorialistică, Monica Lovinescu.*

Lucrarea de față pornește de la o încercare de a clarifica, din perspectiva criticii biografice (*biographical criticism*), raportul dintre biografic și literar în jurnalele Monicăi Lovinescu, precum și de a încerca o definire a genului biografic, prin raportare la diverse forme de expresie și manifestare a acestuia, de la jurnale până la albume de artă. Desigur, pentru un plus de autenticitate, respectiv pentru a păstra „adevărul” autoarei, manifestat în cele două jurnale pe care le avem în vedere pentru acest studiu – *La apa Vavilonului*, respectiv *Jurnal esențial* –, analiza va cuprinde și o încercare de încadrare a oricăror supoziții sub semnul contextualizării. Cu alte cuvinte, vom avea în vedere atât caracterul (auto)biografic ori memorialistic al scrierilor lovinesciene, însă vom ține cont și de contextul în care acestea au fost elaborate, pentru a putea înțelege mai exact modul în care evenimentele, împrejurările și, nu în ultimul rând, paradigma socio-culturală și politică în cadrul cărora au avut loc atât relatarea evenimentelor, cât și apariția acestor volume.

Discuția referitoare la dimensiunea istorică în analiza literaturii – sau, mai exact, a relației dintre istorie și literatură – este o discuție aflată în desfășurare de o perioadă îndelungată de timp. De pildă, spre sfârșitul anilor '60, Rudolf Gottfried vorbește despre necesitatea înțelegerii și dobândirii de cunoștințe (*knowledge*) referitoare la istorie pentru a putea crea o critică literară necesară și eficientă. În cuvintele autorului, „validitatea unei abordări a literaturii din perspectivă istorică depinde de natura înțelegerii acesteia”. Conform autorului, „scopul acesteia este înțelegerea, mai degrabă decât aprecierea sau evaluarea” iar, în ceea ce privește relația dintre acestea, „nu există un acord general cu privire la relația dintre înțelegerea literară și tipul de înțelegere care se bazează pe cunoașterea istorică”¹ (1967, 109). Totodată, conform presupunerilor aceluiași Gottfried, o operă de artă „nu este niciodată complet independentă de circumstanțe externe, fie că acestea îl privesc în mod direct pe artist sau nu” (109). Astfel, aceasta „nu există separat de realitatea istorică; aceasta există la graniță, în punctul în care realitatea se oprește” (109-110), argumentând și faptul că importanța materialului biografic diferă „de la o operă la alta, de la un autor la altul și, poate cel mai important, de la o perioadă istorică la alta” (110). De-a lungul timpului însă, discuția a evoluat, iar critica biografică a ajuns o categorie de sine stătătoare, definită, în 2005, de Guerin et al., drept „o punere în oglindă a vieții și vremurilor autorului, sau a vieții și vremurilor personajelor din operele sale” (2005, 51). Linda Anderson propune, însă, în volumul *Autobiography* (Routledge, 2001), ipoteza conform căreia tocmai această dualitate, acest caracter dificil al biografiei – care poate fi considerată și literatură, dar și nonficțiune – au dus la „nevoia de a o delimita și controla înăuntrul hotarelor academice” (2001, 2), criticii literari alegând să încerce să

¹ Traducerea îmi aparține. Toate traduceriile din sursele bibliografice în limbi străine îmi aparțin [R. S.].

definească acest tip de discurs tocmai pentru a-i înțelege mai bine formele și paradigmele. Însă discuția duce, inevitabil, spre încercarea de (re)găsire a unui echilibru care să definească cel mai bine formele de manifestare ale biograficului. Tot Anderson (2001, 124) discută despre o metodă care se bazează pe înțelegerea relațiilor dintre „identitate și diferență, asemănare și alteritate”, care necesită „un vocabular critic și reflexiv înrădăcinat în înțelegerea politică”, întrebările care, inevitabil, rezultă de aici fiind: „Este vreodată suficient caracterul personal? Este, într-adevăr, doar sau vreodată cu adevărat personal?” (124).

O perspectivă demnă de luat în considerare o oferă și Paul John Eakin, care sugerează analiza din perspectiva celor care scriu acest tip de texte, precum și prin ceea ce acestea încearcă să spună despre autor în sine. Acesta sugerează că „autobiografia, cu toată varietatea de ficțiuni în care este angajată, nu este decât o artă referențială” (1994, 54), iar, în ciuda diferențelor dintre biografie și autobiografie, acestea „împărtășesc un scop comun, care poate fi definit drept încercarea de a reda ce a însemnat să fii acea persoană anume” (54). Însă, afirmă tot Eakin, autobiografia (sau, adăugăm, chiar și jurnalul) sunt texte care se bazează, în primul rând, pe capacitatea de memorare a acestor evenimente descrise, raportul dintre trecut (sau trecutul rememorat) și prezent (sau mai degrabă prezentul în care textul respectiv este scris) fiind esențial într-un gen literar bazat pe evocări și rememorări. Astfel, spune Eakin, funcția memoriei „furnizează posibilitatea unei identități care, altfel, lipsește din biografia sinelui” (1992, 67). Memoria, însă, devine, conform autorului, „nu doar literalmente esențială pentru formarea identității [...], ci și crucială în sensul că revizuieste și editează în mod constant trecutul rememorat pentru a se conforma nevoilor și cerințelor sinelui care am devenit în prezent” (67).

Însă tot acest context teoretic anterior menționat trebuie adaptat la realitățile sociale și istorice în cadrul cărora memoriile și jurnalele Monicăi Lovinescu au fost scrise. În acest sens, Daniela Vizireanu afirmă că, în timpul regimurilor totalitare din secolul al XX-lea, relația dintre literatură și artă trebuie privită în ansamblu. Astfel, conform cercetătoarei, „coeziunea dintre cele două tabere este iminentă” (2022-2023, 95), argumentând prin faptul că tocmai „contextualizarea (istorică, geografică, biografică, instituțională, discursivă) este, poate, cel mai eficace și onest unghi din care putem înțelege epoca” (95). Iar atunci când vorbim despre jurnalele Monicăi Lovinescu, în cadrul cărora regăsim atât încercările și traumele personale, cât și o profundă influență a terorii regimului comunist în raport cu persoanele „problematic” pentru regim, putem observa conturarea unei ipostaze în care identitatea autoarei și contextul istoric nu pot funcționa independent în aceste documente cu valoare (auto)biografică. În acest caz, putem afirma că scrierile Monicăi Lovinescu se plasează atât în zona biograficului, cât și în cea de memorialistică, cele două zone ajungând să se întrepătrundă atât prin raportarea la contextul istoric, cât și prin manifestările interioare care converg în ceea ce pare să fie o criză identitară. Alina Crihană problematizează această paradigmă printr-o încercare de a defini ipostazele identitare

ale Monicăi Lovinescu, atât în raport cu dimensiunea narativă, cât și cu cea socio-istorică:

„Identitatea autoarei (atât cea psiho-socială, în multiplele ei aspecte, cât și cea <narativă>) – naratoare și (*malgré elle*) protagonistă a celor mai multe dintre episoadele istoriei reconstituite în *Jurnal...*, deci semnatară (involuntară) a unui <pact autobiografic> – se (re)construiește <oglundindu-se> în cele două ipostaze generice (*Jurnalul* și *Undele scurte*) și, în același timp, se lasă interpretată pornind de la aceste repere. Este motivul pentru care povestirile vieții nu pot fi analizate în absența raportării la <jurnalele indirecte>, care oferă, în plus, ocazia comparării unor ipostaze critice diferite – circumscrise unor segmente temporale și ele diferite – și care trebuie puse în relație cu <fluctuațiile> identitare ale memorialistei, modelate de experiențele personale mereu conectate la seismele <marii istorii>”. (Crihană 2013, 178)

În cazul Monicăi Lovinescu, așa cum remarcă și Mihaela Nicoleta Burlacu (2014, 244), avem o perioadă foarte îndelungată de timp cuprinsă în scrierile cu caracter autobiografic și memorialist: „Aproape șaiszeci de ani de existență sunt rezumați în memorii și jurnale” (225). Dincolo de această dimensiune cantitativă, ce este mai important însă este modul în care jurnalul este perceput, în raport cu, poate, însuși scopul acestuia; cu alte cuvinte, Burlacu afirmă despre jurnal că ar reprezenta „o fugă din realitate, o refulare, expresia libertății de gândire” (244). Însă am putea afirma că această „fugă” din realitate nu poate avea loc până la capăt, tocmai datorită contextului istoric care, pe alocuri, acaparează jurnalele și memoriile; lucru care, de altfel, păstrează scrierile Monicăi Lovinescu (și) în zona de nonficțiune, deși caracterul literar este, într-o oarecare măsură, prezent. Acest lucru îl putem deduce chiar din afirmațiile Monicăi Lovinescu înseși, pe care le observăm în *Cuvântul înainte* de la ediția din 2010 a *Jurnalului esențial*. În cuvintele autoarei, „Chiar dacă jurnalul meu [...] are și alunecări personalizate, <pactul autobiografic> se anulează de la sine din moment ce paginile de față sunt scrise despre și pentru alții. (Lovinescu 2010, 15). Însă cine anume stabilește anularea acestui pact autobiografic, de fapt: simpla afirmație a autoarei sau „distanțarea” de propriul sine, prin referire la ceilalți? Deși, în cazul acestor jurnale, pare destul de clar că nu e vorba doar despre personajele din jurul Monicăi Lovinescu; fie că aceasta își propune sau nu, tot experiențele autoarei sunt cele din prim-plan, iar natura memorialistică/autobiografică a textului în sine e o dovadă, am putea spune, destul de concludentă. Deși o formulare precum „alunecări personalizate” ar putea avea intenția de a trimite cititorul într-o cu totul altă zonă, iar subiectul persoanelor pentru care e scris acest jurnal poate fi înșelător (sau, mai exact, *misleading*) – întrucât un jurnal este, la urma urmei, un tip de text personal, care aparține în primul și în primul rând persoanei care l-a creat –, am putea afirma că această convenție pe care Monica Lovinescu o propune nu exclude dimensiunea (auto)biografică, întrucât e de la sine înțeles faptul nu putem, pur și simplu, să excludem „personajul” (sau persoana) Monica Lovinescu din propriile-i jurnale.

Însă autoarea insistă asupra acestui fapt: „Or, la Jurnal revin – după mai bine de 20 de ani întrerupere – cu însemnări oarecare, omițând în schimb tot ceea ce ar fi putut ține de <pactul autobiografic>” (2010, 18). Așa cum am afirmat anterior, nu e suficientă doar enunțarea faptului că „pactul” autobiografic este înlăturat, atâta vreme cât toate evenimentele, așa cum apar povestite de autoare, sunt în continuare în jurnale. Deși intențiile Monicăi Lovinescu par să fie mai degrabă îndreptate spre a configura percepția mentalului colectiv asupra jurnalelor, mai degrabă drept scrieri despre regimul comunist și ororile acestuia decât despre sine înseși, nu putem să „excludem” persoana Monicăi Lovinescu din jurnalele acesteia. Totuși, autoarea pare să își chestioneze tot mai apăsător „rolul” în aceste jurnale, apelând la veridicitatea amintirilor sale: „O viață nu e o biografie, ci o suprapunere de clișee biografice. Cele mai multe ne semnificative” (Lovinescu 2010, 149). Aceste „clișee” sunt dedublate, așa cum aminteam anterior, de chestionarea autenticității amintirilor: „Nu se poate să te povestești fără a pune în chestiune certitudinea acestei povestiri. Evanescența nu numai a amintirilor, dar și a persoanei care și le deapănă” (2010, 149). Însă certitudinea ține, în mod evident, și de o potențială ambiguitate datorată trecerii timpului; în acest caz, în ce măsură putem vorbi despre autenticitatea unor astfel de texte (auto)biografice sau cu caracter memorialistic? Se apropie, într-adevăr, mai mult de literatură decât de non-ficțiune? Să fie vorba, în cazul Monicăi Lovinescu, de un caz de lipsă a autenticității în textele acestea sau doar de o „precauție” oferită cititorului, astfel încât acestea să fie propuse unei analize mai degrabă literare decât istorice? Chiar și așa, e posibilă o perspectivă fără cealaltă, având în vedere demonstrația anterioară, care arăta că avem nevoie, în cazul unor texte de natură (auto)biografică, atât de dimensiunea culturală, cât și de cea istorică?

Pentru a putea descifra această paradigmă, Alina Crihană propune o cheie de lectură ce are în vedere raportul dintre contextul în care textele Monicăi Lovinescu au fost scrise, respectiv momentul publicării:

„Pactul de lectură propus de Monica Lovinescu fixează, așadar, de la bun început, o serie de repere raportabile deopotrivă la sensul imprimat propriei narațiuni identitare, ca tip de reconstituire (și chiar de reconstrucție, în măsura în care textele inițiale au suferit ajustări, datorate autoarei înseși) a unei istorii aparținând trecutului, și la contextul socio-cultural al publicării – asociat unui anume orizont de așteptare caracterizat de o criză a memoriei istorice, culturale și colective.” (Crihană 2013, 176).

Aceste repere subliniază atât legătura dintre istoria personală în raport cu tipurile de memorie anterior menționate, cât și o potențială cheie de interpretare a textelor, stabilind, totodată, și o dezbatere privind, așa cum am afirmat anterior, problema (tizarea) autenticității. În acest sens, Eugen Simion urmărește, în *Ficțiunea jurnalului intim*, printre altele, și această paradigmă, insistând asupra criteriului „adevărului” acestor texte – un termen deja complicat și, poate, chiar controversat. Adevărul unui jurnal intim este ambiguu, susține Simion, și chiar paradoxal:

„O tipologie a jurnalului intim pe baza criteriilor morale, afective, comportamentale nu-i concludentă din motive pe care le-am expus mai înainte. Reproduc doar unul: cum putem măsura sinceritatea, autenticitatea, falsitatea?... Toate jurnalele intime pot fi – sunt nevoit să mă repet – într-o oarecare măsură adevărate și în același timp neadevărate, cu sau fără voia autorului pentru că a scrie reprezintă a ficționa, a deplasa liniile realului...” (Simion 2001, 246).

Totodată, Simion definește jurnalul drept „spațiul în care existențialul poate învinge ficțiunea sau, mai bine zis, este spațiul în care existențialul își creează propria ficțiune și o impune” (2001, 271). Afirmatia este susținută și de, conform autorului, impresia pe care scriitorul se bazează atunci când construiește jurnalul, însă fără a exclude perspectiva istorică. Din contră: istoria personală a autorului de jurnal este parte din marea istorie, întrucât, spune autorul, diaristul „lasă impresia că, scriindu-se pe sine, scrie romanul unei epoci pline de mari traume”, fiind, în același timp, „martorul unei istorii demente și de aici decurge, după opinia mea, o răsturnare de roluri în scenariul jurnalului” (283). În cazul Monicăi Lovinescu, e destul de limpede la ce istorie face referire autoarea, așa cum am menționat și anterior. Tot în acest sens, Alina Crihană afirmă că, mai mult decât „o „punere la zi” a evenimentelor existenței personale” (2013, 176), *Jurnalul* are menirea de a fi, mai degrabă, „oginda, fie și fragmentară, a unui dublu context istoric, cultural și identitar ipostaziat din perspectiva, iarăși dublă, a celei care alesese să trăiască la Paris” (176-177), în vreme ce Burlacu afirmă că scopul jurnalelor „nu este de a crea literatură, deși prin creație se conturează un mod de a scrie, un stil specific prin care se observă lumea, prin care se transcrie viața și istoria” (2014, 226). Acest stil, așa cum am afirmat anterior, trece dincolo de pactul pe care îl propune scriitoarea, întrucât evenimentele „sunt însoțite de reflecțiile și trăirile autoarei, chiar dacă aceasta reclamă anularea pactului autobiografic datorită faptului că jurnalul este scris despre și pentru alții” (226).

Și atunci, ce mai rămâne din caracterul biografic al scrierilor Monicăi Lovinescu? Privind cu atenție textele, am putea spune că rămâne inclusiv această încercare de a consemna atât o imagine ambivalentă, duală, paradoxală chiar, a percepției asupra genului biografic în sine:

„*Agenda* începe cu 1923 – anul nașterii mele și chiar în uscăciunea notației directe și cu atenția concentrate asupra corecturii și descifrării sunt acoperită încetul cu încetul de imagini dezordonate [...], de parcă m-ar invada nu trecutul, ci un fel de puzzle nesemnificativ, din care nimic chronologic și coerent nu poate ieși. Dintr-o astfel de ceață și suprapuneri de imagini, cum să alcătuiești o biografie?” (Lovinescu 2010, 66-67).

Un alt potențial răspuns apare, ulterior, tot în jurnal: o (auto)biografie este, conform Monicăi Lovinescu, rezultatul memoriei (in)voluntare, selective, aproape arbitrar, poate chiar de neîncredere (*unreliable*) datorită trecerii inevitabile a timpului. Neîncrederea autoarei ne poate trimite cu gândul la problematica (in)certitudinii: câtă încredere putem avea într-un document cu caracter (auto)biografic – în cazul de față,

jurnalul Monicăi Lovinescu –, dacă nici autoarea în sine nu are deplină încredere în propria-i perspectivă asupra textelor?

„Nu există autobiografie lineară, certă, cronologică, ci numai frânturi ca din ceață care vin spre tine în dezordine. Nu se poate să te povestești fără a pune în chestiune certitudinea acestei povestiri. Evanescență nu numai a amintirilor, dar și a persoanei care și le deapănă: ea e compusă din mai multe, uneori juxtapozabile, niciodată identice.” (Lovinescu 2010, 149).

Ne întoarcem la problematizarea lui Eugen Simion, de data aceasta pentru a încerca să lămurim – cel puțin în linii mari – această enigmă a criticii de judecată a jurnalului. Simion afirmă că întrebarea firească este „dacă această demistificare a ființei aduce sau nu un spor de valoare jurnalului intim?” (2001, 287). Răspunsul pe care tot acesta îl oferă nu este unul universal valabil, „pentru că jurnalul, ca orice operă, nu se poate judeca decât individual” (2001, 287), asta pentru că jurnalul din „epoca noastră” – a se înțelege aici „sfârșitul modernității, începutul postmodernității” – a devenit, conform autorului, „tot mai mult o mărturie despre om și tragediile sale”, întrucât cele mai citite jurnale ar fi „acelea care dezvăluie tragicul existențial, cu precădere tragedia omului care a trecut prin universul carceral (fascist sau bolșevic)” (2001, 287). Iar jurnalele Monicăi Lovinescu nu sunt străine de acest univers; dimpotrivă, acestea sunt intrinsec legate de perspectiva istorică, una care determină, în cea mai mare parte, viața și activitatea acesteia.

Într-o situație similară par să se regăsească și volumele de memorii, precum *La apa Vavilonului*. Burlacu analizează discursul din memorii și pentru potențialul său istoric-moralizator, dar și, din nou, din perspectiva relației memorialist-cititor:

„Discursul non-ficțional din memorii face ca eul să se manifeste ca prezență fizică, ceea ce transformă textul în obiect-document. Dorința de a scrie este augmentată inconștient de pornirea de moralizare, de educare a cititorului: memorialistul nu-și poate nega lectorul fără de care textul nu există pentru că și-ar nega propria scriere” (2014, 227-228).

Astfel, continuă Burlacu, memoriile Monicăi Lovinescu sunt atipice datorită faptului că acestea „nu au doar caracter confesiv, sentimental, autoanalitic, ci conțin și consemnări cu importanță istorică, socială, politică, culturală” (228), care ar fi, de fapt, unul din aspectele esențiale de care ar trebui să ținem cont în această problematică, întrucât jurnalele și memoriile Monicăi Lovinescu au rămas un reper în ceea ce privește îndeosebi această funcție a (re)aducerii aminte. Totodată, spune Burlacu (2014, 231-232), „*La apa Vavilonului* este scris într-un stil opus normelor memorialisticii, deoarece ficțiunea intimă operează prin rememorare și interpretare a amintirilor, propunând atât o expunere biografică cât și o autoanaliză” (231-232).

Analizând *La apa Vavilonului* din aceste perspective, observăm tocmai această necesitate de a vorbi nu doar despre sine, ci despre o întreagă generație, lucru care

accentuează tocmai caracterul istoric al memoriilor, dincolo de cel confesiv. Istoria personală, generațională devine, la fel ca în cazul jurnalului, parte din „marea istorie” a secolului al XX-lea: „Privită retrospectiv, generația mea pare a se împărți, în liniile ei mari, între exilați și pușcăriași [...]. Înainte să înțeleg ce este istoria, mă aflu printre păguboșii ei” (Lovinescu 2008, 26). Evident, sentimentul nu dispare; din contră, exilul devine o inevitabilă certitudine, dusă la paroxism: „Eu trăiesc cel mai irealist și puternic sentiment de exil (o presimțire?) (40). Însă această condamnare la exil nu se răsfrânge doar asupra Monicăi Lovinescu, ci și asupra familiei. Perspectiva întemnițării mamei ne face să înțelegem mai detaliat aspectele tiraniei care transformă acest document, dincolo de unul confesiv, într-unul care amintește, nu în puține detalii, despre realitățile sociale, politice și culturale din România postbelică:

„Nu degeaba îmi făcusem din deținuți, lagăre și închisori lectura și preocuparea mea cvasicotidiană, aveam toate amănunțele la îndemână pentru a-mi imagina inimaginabilul: ea în închisoare” (Lovinescu 2008, 40).

Însă nici aceste memorii nu sunt într-un totu lipsite de incertitudinile autoarei. De pildă, Monica Lovinescu înțelege atât necesitatea, cât și piedicile demersului pe care îl întreprinde, ca o consecință, în mod surprinzător, nu a memoriei de această dată, ci a importanței pe care acest document ar trebui să îl aibă nu doar la nivel personal, ci la nivelul întregii generații din care a făcut parte, lucru pe care îl afirmă și Cristina Cioabă, aceasta constatând că *La apa Vavilonului* a fost „scrisă anume pentru a-i reda unei generații, cea a exilului atât extern, cât și intern, prea greu lovită de istorie, trecutul” (Cioabă 2023, 371). Caracterul (auto)biografic și cel memorialist îndeplinesc, așadar, împreună, o funcție de păstrare atât de necesară a memoriei, precum și un proces de permanentizare a „neuitării”, în și dincolo de biografic: „Când intervine în aceste pagini câte un <etc.>, de vină nu-mi este memoria (ea îmi zumzăie încă de amintirea lor), ci graba cu care mă străduiesc să refac un itinerar. Nu numai al meu” (Lovinescu 2008, 205).

Nu în ultimul rând, se cuvine să menționăm și apariția unui document despre care putem afirma că prezintă o semnificativă dimensiune (auto)biografică, și anume albumul de artă *Monica Lovinescu: O viață, o voce, un destin* (Humanitas, 2023). De la fotografii din arhiva personală până la note informative din arhivele Securității, albumul pare că își propune să ofere o nouă incursiune în opera și, mai cu seamă, viața Monicăi Lovinescu, pe care o prezintă exhaustiv. Chiar dacă este prezentat ca fiind un album centenar, întrebarea rămâne: putem discuta despre un album de artă ca fiind un document cu caracter biografic? În fond, fotografiile din arhiva personală, documentele din dosarul Securității și imaginile care ne prezintă mai degrabă persoana Monica Lovinescu decât autoarea – deși ar putea fi aici altă discuție care să lămurească dacă există, într-adevăr, o diferență între cele două – ilustrează, de la aparenta intenție la execuție, o veritabilă demonstrație de creație cu spirit biografic, menit să trădeze mai degrabă un gest de păstrare a memoriei, de la mediul textual până, mai cu seamă, cel vizual, rezultatul fiind, în mare parte, același.

Încercarea de a ilustra diferite aspecte ale criticii biografice, precum și ale jurnalului ca gen aflat la granița dintre ficțiune și nonficțiune, a avut loc pentru a descoperi unde anume se situează, din punctul de vedere al perspectivelor (auto)biografice și memorialistice, scrierile Monicăi Lovinescu (sau cele despre Monica Lovinescu). În acest sens, putem afirma că diversitatea și fluiditatea formelor și reprezentărilor dimensiunii biografice cuprind și forme mai puțin convenționale – de la jurnale și memorii până la „albumul de artă” (albumul centenar), care cuprinde note conspirative, dosare al Securității, poze din arhiva personală a scriitoarei și altele.

Referitor la jurnale și memorii, așa cum afirmă Mihalea Nicoleta Burlacu, „Monica Lovinescu are intenția clară și declarată de a lăsa viitorului o memorie a trecutului în speranța că timpul irepetabil poate fi asumat” (2014, 234). În cazul jurnalelor și memoriilor Monicăi Lovinescu, putem afirma, pentru a concludă această lucrare, că, privind suma tuturor elementelor menționate anterior, contextul cultural, istoric și politic legitimează și aduce împreună dimensiunea (auto)biografică, respectiv pe cea a criticii biografice. În acest caz însă, o separare a scriitorului de textul scris, luând în calcul contextul amintit anterior, devine aproape imposibilă; scrierile Monicăi Lovinescu trădeză tocmai „pactul autobiografic” de care aceasta încearcă să se „delimiteze”, fapt care poate nu are neapărat efectul scontat. Astfel, „autenticitatea” jurnalului ori a memoriilor Monicăi Lovinescu, deși chestionată chiar de autoare înseși, este „trădată” chiar de scopul acestora – jurnalul scris „pentru alții” devine și un prilej de analiză a sinelui, respectiv a contextului socio-cultural care i-a determinat parcursul personal și profesional. Scrierile Monicăi Lovinescu izbutesc să redea atât biografia personală a acesteia – de la memorii la jurnal – cât și „biografia” unei întregi generații de scriitori și intelectuali persecutați, sub o formă sau alta, de regimul comunist. Din acest punct de vedere, putem spune că scrierile Monicăi Lovinescu, plasate între dimensiunea (auto)biografică și memorialistică, vizibil influențate de implicarea acestora în istoria României de secol al XX-lea, și-au îndeplinit scopul, amprenta ei asupra culturii române rămânând, în continuare, incontestabilă.

Referințe bibliografice

- Anderson, Linda. 2001. *Autobiography*. The New Critical Idiom. London: New York. Routledge.
- Burlacu, Mihaela Nicoleta. 2014. *Monica Lovinescu. O voce a exilului românesc*. Prefață de Lăcrămioara Petrescu. Iași: Institutul European.
- Cioabă, Cristina. 2003. *Monica Lovinescu: O viață, o voce, un destin: Album centenar*. București: Humanitas.
- Crihană, Alina. 2013. *Sub Semnul „Est-eticii”: Monica Lovinescu, Între „Jurnalele Indirecte” și Jurnalul Esențial*, in „Studia Universitatis Petru Maior”, Philologia 14, pp. 175-187.
- Eakin, Paul John. 1992. *Touching the World: Reference in Autobiography*. Princeton University Press.
- Gottfried, Rudolf. 1967. *Autobiography and Art: An Elizabethan Borderland*, in Damon, Phillip (ed.) *Literary Criticism and Historical Understanding – Selected Papers from the English Institute*. New York, London: Columbia University Press. pp. 109-134.
- Guerin, Wilfred L., Labor, Earle, Morgan, Lee, Ressen, Jeanne C., Willingham, John R., 2005. *A Handbook of Critical Approaches to Literature*. Fifth Edition. New York, Oxford: Oxford University Press.

- Lovinescu, Monica. 2010. *Jurnal esențial*. Ediție de Cristina Cioabă. Prefață de Ioana Pârvulescu. București: Humanitas.
- Lovinescu, Monica. 2008. *La apa Vavilonului*. București: Humanitas.
- Simion, Eugen. 2001. *Ficțiunea jurnalului intim, Vol. 1: Există o poetică a jurnalului?*. București: Univers Enciclopedic.
- Vizireanu, Daniela. 2022-2023. *Political Hegemony Over the Public Intellectual in Communist Romania: Monica Lovinescu and Her Misrepresented Portrayal in the Print Press*, in „Synthesis”, 1–2 (XLI–XLII), București, pp. 94–100.